

Szellemi tulajdon: egyensúlyi állapot

A British Library kiáltványa

Az egyensúly megtalálása

A digitális forradalom átformálta azt a módot, ahogyan az információkat, eszméket és a művészi alkotásokat az ember létrehozza, terjeszti, és azokhoz hozzáfér. Bárki lehet ma alkotó, kiadó, zenei producer vagy filmkészítő saját nappalijában, s a hagyományos üzleti modellek sebesen változnak. Az anyag teljesen új formái fejlődtek ki: weblapok, *podcastok*, *wikik*, *mashupok*, *mixek*, mindez, és még több is, elérhető bárki részére, bárhol, bármikor az interneten.

A szerzői jogi (copyright) törvény hagyományosan a megfelelő egyensúly elérésére törekszik egyrészt az alkotó jogai – akinek jár az elismerés és jutalom a munkájáért –, másrészt a közérdek, az információk és eszmék elérésének biztosítása között. Az egyensúlyi állapot “beállítás”, megtalálása egy egészséges, alkotó gazdaság és az oktatási szektor számára létérdek, hiszen jutalmazás híján nem sokat lehet profitálni az innovációból, ugyanakkor az eszmékhez való hozzáférés nélkül nincs jövőt előlegező inspiráció. A British Library (BL) számára a szélesebb körű, a szellemi tulajdonról (IP) szóló vita alapvető fontosságú, ugyanakkor az a kíváncsi rejlik mögötte, hogy a copyright keretrendszer egyszerűsödjön, anomáliái tisztázódjanak. A jelen írás felvázolja azokat a kérdéseket, amelyekkel az Egybesült Királyságnak szembe kell néznie, valamint azokat az ajánlásokat, amelyeket a British Library fogalmaz meg egy egészséges és újító tudásgazdaság támogatása érdekében.

A British Library kiemelt helyzete

– A British Library abban az egyedi helyzetben van, hogy hangadó és igazságos közvetítő legyen abban a vitában, amelyet a digitális forradalom váltott ki. A British Library mindig is fontos szerepet játszott a copyright keretrendszerében, megtartotta helyét a copyright-mérleg tengelyében – ez a kiegyensúlyozott felfogás elismerést vívott ki. Ezért a könyvtár (BL) működése értékes abból a szempontból is, hogy

biztosítsa és megőrizze Nagy-Britannia vezető szerepét az új, digitális világban.

– Elismerést vívott ki a könyvtár azzal is, hogy független hangként szólal meg: az elérés érdekében – de nem az alkotó jogát semmibe vevő, korlátok nélküli elérés érdekében; DRM-rendszerekkel való együttműködésben – de nem a létező korlátozások semmibe vételével; azzal az igyekezettel, hogy megvédjük azokat, akik alkotnak – de nem azok kárára, akik szeretnének alkotni.

– A British Library mint önálló kiadó tisztában van azokkal a lehetőségekkel és veszélyekkel, amelyek a digitalizálás oldaláról a kiadókat fenyegetik. Mint kötelempéldányra kijelölt könyvtár a BL a nemzet kulturális és szellemi emlékezetét testesíti meg.

– Igyekszünk megfelelni annak a kihívásnak, hogy a nemzet alkotóteljesítményének begyűjtése és megőrzése révén egy sebesen változó digitális világban a BL biztosítsa a hozzáférést a jövő nemzedékei számára. Ezzel a nemzet digitális emlékezetét építjük – pl. a Microsoft vállallattal szerződést kötöttünk, hogy copyright-kötelelem alá nem tartozó anyagokból 25 millió oldalt digitalizálunk és ezekhez ingyenes webalapú hozzáférést adunk.

– Izgalmas időket élünk, ám a hagyományos copyright keretrendszer minden eresztékében reccsog. A kihívás a következő: a copyright keretrendszer modernizálása és annak biztosítása, hogy a virágzó gazdaság és az oktatási szektor által megkívánt egyensúly fennmaradjon a digitális korban, s ezáltal fennmaradjon a versenyelőny is a változó nemzetközi környezetben.

Melyek a vizsgálandó területek a jelenleg folyó, a szellemi tulajdonról szóló vitában?

1. A „digitális” nem más dolog

Az analóg világhoz hasonlóan a digitális világban is érvényesíteni kell a méltányos használatot és a könyvtári jogosultságot.

Egy könyv és annak digitális másolata egyformán érvényes és fontos kutatási elemek, ennek ellenére vannak eltérő vélemények a méltányos használat alkalmazhatóságáról. Tisztázás nélkül a kutatók és a köz hozzáférése az anyagokhoz nehezebbé válhat, ahogy a tudás egyre

finomított részecskéihez való hozzáférésnek egyre inkább ára van.

– A Szellemi Tulajdon Világszervezete, a WIPO, az a szervezet, amely nemzetközileg a copyright-törvény keretét szolgáltatja, egyértelműen képviseli azt az álláspontot, hogy a méltányos használat és a könyvtári jogosultság ugyanolyan fontos a digitális környezetben, mint az analóg világban.

– Az Egyesült Királyság törvénye ma hallgat erről a kérdéstről – ez azonban lehetővé teszi, hogy bizonyos jogbirtokos csoportok kétségbe vonják a brit törvényekben lefektetett ilyen jogok érvényességét az új, digitális környezetre. A korlátozások és kivételek a jogban az oktatás, az alkotás ösztönzésére – ennél fogva a társadalom vállalkozói készítésére – szolgálnak, s ezeket az új technológiák meggyökereződése nem igazán változtatja meg.

– Úgy gondoljuk, hogy ha a korlátozások és kivételek kiterjesztése a digitális környezetre nem egyértelmű, a tudás potenciálisan csupán egy eladásra kínált és vásárlóerővel rendelkezők által megvásárolt árucikk. Ez ellentmond meglévő copyright rendszerünknek, és gyengítheti az Egyesült Királyságban a digitális kor hatalmas gazdasági és oktatási előnyeit.

Azt ajánljuk, hogy explicit módon terjesszék ki a korlátokat és kivételeket a digitális környezetre, ahogy ez a nemzetközi jogban szerepel.

2. Méltányos használat

A digitális műveknél alkalmazott új, potenciálisan korlátozó technológiák (pl. DRM, TPM) és szerződések ne lépjék túl a méltányos használat törvény szerinti kivételeit, amelyeket a szerzői jogi, design- és szabadalmi törvény engedélyez.

Ahogy a könyvtár a digitális egységek jogi kötelempéldányának fogadására készül, ráébredünk, hogy a DRM valóságos és technikai veszélyt jelent a nemzet alkotóteljesítményének megőrzése és elérése szempontjából most és a jövőben. A szerződések az adatbázisokhoz való törvényes hozzáférést is meggátolhatják. Valójában a BL számára kínált 30 licenből a találmányra kiválasztott 27 jóval több korlátot állít föl, mint maga a jelenleg érvényben lévő copyright-törvény. Aggályos, hogy ez a tendencia radikálisan alááshatja a nyilvános hozzáférést, s ezzel

radikálisan alááshatja az alkotói és oktatási szektorok erejét és vitalitását.

– A DRM csaknem teljes jogi védelmet élvez az Egyesült Királyságban, és nem létezik törvényes megkerülési mód a mozgáskorlátozotak hozzáférése érdekében, a hosszú távú megőrzés céljára, sőt ott sem, ahol a DRM a méltányos használatot akadályozza.

– A DRM nem veszíti el a hatályát, és ténylegesen meg tudja akadályozni, hogy egy mű köztulajdonba kerüljön, 'public domainné' váljon, a copyright időtartamának lejárta után.

– Az adásvételi szerződések helyett egyre inkább a licencek válnak a fő tranzakciós módszerré a digitális környezetben. Ezeknek a licencknek a többsége alacsonyabb fokozatú hozzáférést és copyright-jogot nyújt, mint amit a létező copyright-törvény egyébként megengedne.

Azt ajánljuk, hogy a szerződések és a DRM/TPM ne lehetetlenítsék el az Egyesült Királyság törvényében meglévő, a méltányos használatához hasonló hosszú távú korlátozásokat és kivételeket.

3. Archiválás

A könyvtáraknak engedélyt kell kapniuk arra, hogy másolatot készítsenek a hang- és filmfelvételekről, s ezáltal biztosítsák azok megőrzését a jövő számára.

Jelenleg a törvény nem engedi meg a film- és hanganyag másolását megőrzési célból. A másolatkészítés joga nélkül azonban az Egyesült Királyság el fogja veszíteni rögzített kulturális örökségének nagy részét.

– A British Library Hangarchívuma a világ egyik legnagyobb zenei archívuma egymilliónál több lemezzel, 185 ezer hangszalaggal és minden egyéb, hangrögzítésre alkalmas médium-állománnyal.

– Minthogy a könyvtár nem készíthet másolatot állományi tételekről, az őrzésünkben lévő sok eredeti audio- és filmformátum egyre töredettebbé válik – mindez azonnali cselekvést követel megőrzési szurrogátumok elkészítésére, vagy szembe kell nézni a tételek visszafordíthatatlan tönkremenetelével.

Azt ajánljuk, hogy a megőrzési célra történő másolást terjesszék ki minden copyright-oltalom alatt álló műre, ahogy ez sok más országban elfogadott.

4. A copyright időbeli érvénye

A hangfelvételi jogok védettségének időtartamát nem szabad kiterjeszteni az empirikus vizsgálatok eredménye nélkül és az ösztársadalmi érdekek figyelembe vétele nélkül. A 95 évre való visszamenőleges kiterjesztés az Egyesült Királyság audio-történetének csaknem teljes állományát copyright hatálya alá helyezné. A mai, hangfelvételekre vonatkozó törvényhozási állapot ténylegesen azt jelentené, hogy állományunk jelentős része tönkremegy és semmivé válik.

– A copyright-időtartamra vonatkozó korrekt egyensúly fenntartása rendkívül előnyös lenne a zeneiparban, de a társadalomnak is, hiszen a társadalom gazdagodása az egyének kreativitásának és innovációs képességének a függvénye.

– Bár az esettanulmányok száma a zeneiparban ezen a területén nem jelentős, amerikai kutatások azt mutatják, hogy a művek kevesebb mint 2%-a őriz valamelyes kereskedelmi értéket 55–75 évvel létrehozása után; s a kiadók több anyagot bocsátanak közre, amikor a hangfelvételek köztulajdonba lépnek, mint amikor még copyright hatálya alatt állnak.

– A megőrzés szempontjából a BL számára aggályos, hogy bármely időtartam-kiterjesztés károsan érinti a hangfelvételek archiválására irányuló lehetőségeinket.

Azt ajánljuk, hogy az időtartam-kiterjesztésről folyó vita valós gazdasági tényekre támaszkodjon és vegye figyelembe a társadalom és a gazdaság minden résztvevőjének igényeit.

5. Árva művek

Az árva művek amerikai gyakorlatát kellene bevezetni az Egyesült Királyságban.

A BL úgy becsüli, hogy az összes létező kreatív alkotás több mint 40%-a elvben árva műnek számít. A tulajdonosok megkeresése örületes mértékű időt és pénzt emészt fel, és ha nem sikerül őket megtalálni, a könyvtárak és kiadók akkor is vonakodnak felhasználni ezeket az anyagokat, ezáltal ezek nem jelentenek nyersanyagot a kutatás számára.

– A közszférában sok könyvtár és múzeum – és számos kiadó a magánszektorban – kerüli az árva művek felhasználását. Félnék a jogi bonyodalmaktól, ha netán a jogtulajdonos mégis csak jelentkezik.

– Mivel nem létezik mechanizmus társadalomban az árva művek kezelésére, egy hatalmas és potenciálisan értékes anyagállomány lényegében el van zárva a kiadók elől és az akadémiai közösség elől – mindennek 'fagyasztó' hatása van az oktatási és alkotói szektorokra.

– Jelenleg az USA Kongresszusa és az Európai Bizottság azt vizsgálja, hogy hogyan tegyék az árva műveket jobban hozzáférhetővé, aminek világos gazdasági és tudományos előnye van.

Azt ajánljuk, hogy a kormány vizsgálja meg, hogy az Egyesült Királyságban hogyan használható az amerikai ún. 'light-touch' rendszer, amely aktívan ösztönzi az árva művek felhasználását.

6. Nem publikált művek

A nem publikált művekre vonatkozó copyright időtartamát visszamenőlegesen összhangba kell hozni a többi időtartammal – amelynek hatálya a szerző halála után 70 év.

A nem publikált műveket nehéz felhasználni. Jelenleg a nem publikált művek időkorlátja sok dologtól függ, mint pl. a mű létrehozásának dátuma, a mű típusa, a szerző halálának éve s hogy a mű anonim-e és vajon a mű könyvtárban vagy adattárban tárolódik-e vagy sem.

– A Szabadalmi Hivatal, amely az Egyesült Királyságban a szellemi tulajdon felelőse, weblapján elárulja, hogy „igen nehéz lenne kidolgozni a nem publikált műre vonatkozó pontos védelmi időtartamot”.

– Az olyan társadalomban, mint a miénk, amely egy egészséges szellemi tulajdoni környezet kialakításától függ, ahol a másolás módjai a technológiai haladás miatt egyre inkább az egyénnél vannak, a copyright egyszerűsítése és érthetővé formálása véleményünk szerint a kormány kötelessége.

– Az időtartam harmonizálása azzal az előnnyel járna, hogy copyright-rendszerünk nyomban egyszerűsödne, és azzal együtt áttekinthetőbbé és átláthatóbbá válna a társadalom számára.

Szeretnénk látni az ideiglenesen differenciált copyright-időtartam megszüntetését az 1988 előtt keletkezett nem-publikált művekre. Azt ajánljuk, hogy ezt visszamenőlegesen hozzák összhangba egyéb jogi időtartamokkal – szerző halála plusz 70 év.

Mit szeretnénk látni a Gowers Review of Intellectual Property című jelentésben?

A jelentés tömeges reagálást váltott ki, s a közvita hamar polarizálódott az Open Access és a DRM szembeállításával, a fogyasztó és az ipar egymásnak ugrásával. A Gowers-jelentésnek a legátfogóbb képet kell képviselnie, a copyright-rendszer tüzetes vizsgálatával rá kell mutatnia, hogy a hagyományos szellemi tulajdoni egyensúlyt nem lehet felbillenteni, ha Anglia gazdasági virágzását szeretnénk látni. Hat kulcsfontosságú területen kell keretrendszert létrehozni ahhoz, hogy Britannia mint tudásgazdaság sikereket érjen el a digitális korban.

(A Gowers Review-ról annyit kell tudni, hogy Andrew Gowers hivatalos jelentést készített a szellemi tulajdon jelenlegi helyzetéről Nagy-Britanniában, amely 2006 decemberében jelent meg. – BZs megj.)

1. *A digitális nem más* – A méltányos használati hozzáférést és a könyvtári jogosultságot az analóg világból át kell emelni a digitális világba.

2. *Szerződések és a DRM* – A digitális művek kiadásával járó új, potenciálisan korlátozó technológiák és szerződések ne lépnek túl a méltányos használat törvény által biztosított kivételeit.

3. *Archiválás* – A könyvtárak számára engedélyezni kell, hogy (film- és) hangfelvételekről másolatot készíthessenek a jövő számára való megőrzés érdekében.

4. *A copyright időtartama* – A hangfelvételek copyright-időtartamát ne terjesszék ki empirikus kutatások és a társadalmi igények figyelembe vétele nélkül.

5. *Árva művek* – Az USA által az árva művekre alkalmazott modellt kellene átvenni az Egyesült Királyságban.

6. *Nem publikált művek* – A nem publikált művek copyright-időtartamát visszamenőlegesen az egyéb copyright-időtartamokkal kell összhangba hozni (a szerző halála utáni 70 év).

Ford.:
Bánhegyi
Zsolt

LOKÁLPATRIÓTÁK

„Nehezen tudom magam elképzelni a könyvtár nélkül”

Varga-Sabján Gyula nem itt született – a népr nyelv szerint „gyüttment” –, ő mégis halásinak vallja magát. Immár 38 éve annak, hogy városunkban el Halasért tevő és tenni akaró polgárként. Könyvtárigazgató és -pártoló, városvédő, múzeumbarát, helyi rendezvények rendszeres és lelkes résztvevője.

– Jánoshalmán éltek a szüleim, ott ismerkedtem meg, de Bácsalmáson születtem, mert édesanyám odaválaszott. Régen otthon születtek az anyák, ezért édesanyám is hazament. Bácsalmáshoz annyiban kötődök még, hogy ott töltöttem a gimnáziumi éveket. A könyvtáros szakmát pedig '67-ben Jánoshalmán kezdtem.

– Huszonhárom évesen jött Halasra. Igen. Martonasi Pali bácsi járási könyvtárigazgatót ismertem már. A könyvtár szervezése és szeretete megfogott. 1969-ben, az új Városi Könyvtár átadása után jelentkeztem nála. Egy lépcsőnek gondoltam a halasi intézményt, és nagyon örültem, hogy felvett. Azt láttam tőle, hogy a könyvtárban rendben kell lennie mindennek, ami az olvasókat szolgálja.

– Kiskunhalásinak, Jánoshalmán vagy Bácsalmásnak érzi magát?

– Aki nem tősgyökeres halasi, az itt „gyüttmentnek” számít. Nagy-Szedes Istvánnal nagyon sokat beszélgettem. Sok órát töltöttünk együtt. István bácsi huszonöt év után azt mondta nekem: igaz, hogy „gyüttment” vagy, de azért már elfogadhatunk halásinak. Huszonhárom éves koromtól itt vagyok, tehát halásinak tartom magam.

– Hatalmas dokumentumállomány gyűlt össze az elmúlt évek, évtizedek során a Városi Könyvtárban. Jelentős előrelépések történtek a helytörténelmi kutatások terén is. Mire a legbüszkébb, ha visszatekint?

– Arra, hogy itt voltam már akkor is, amikor ez az intézmény kiváló könyvtár lett: 1971-ben, 1974-ben, 1977-ben. Háromszor hirdette meg a minisztérium a pályázatot, mind a háromszor megnyertük, és tagja voltam annak a sikeres csapatnak.

– Az ön igazgatása alatt azután újabb elismeréssel gazdagodott az intézmény.

– Igen, 1999-ben elnyertük „Az év könyvtára” címet. Erre szintén büszke vagyok. Örököltem egy nagyon jó állományt. A célom – és feladatomban az tartom –, hogy legalább ezt a színvonalat tudjuk hozni, és minden pénzt, eszközt megtaláljunk arra, hogy az állomány ne csorbuljon.

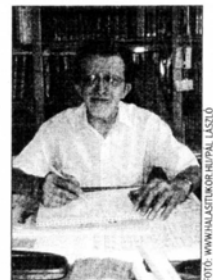
– Emellett áll a Halasi Könyvtár-pártoló Alapítvány is, melynek az elnöke.

– A rendszerváltás után újra lettek alapítványok. 1992-ben az elsők között voltunk, akik létrehozhattak ilyen szervezetet, pont azért, hogy mind jobban bevonjuk a társadalmat, Halas lakosságát, polgárait a könyvtár támogatásába. Az 1 százalékokkal együtt azt mondhatjuk, hogy a környék könyvtárai között kiemelkedő, amit mi megkapunk, pedig a verseny nagyon nagy. Az iskolák mellett működő alapítványok például sokkal nagyobb előnyben vannak. Az a 280 ezer forint, ami bejön egy évben, az az állomány gyarapítását szolgálja.

– A Kiskunhalas Almanachban

hobbiként is a könyvtárt nevezte meg. Azon szerencsések közé tartozik, akiknek a munkája és a kedvenc időtöltése ugyanaz.

– Igen. Számomra a felkészés és a lefekvés is a könyvtárról szól. A dokumentumok megrendelésével foglalkozom otthon is. Hazaviszem és olvasom otthon is. Hazaviszem és olvasom otthon is.

som a recenziókat, ezek alapján döntöm el – természetesen a könyvtár költségvetésének a figyelembevételével –, hogy mit rendeljünk meg.

– Mennyit olvas naponta?

– Két és fél, három órát általában. A könyvtárból sokszor csak 6 órák megyek haza. Televíziót keveset nézek, inkább csak a háttérben megy olvasás mellett.

– Hogyan képzelel el a jövőjét 10 év múlva?

– Ez egy nehéz kérdés, mert 38 éve dolgozom a könyvtárban. Jövőre betöltöm a hatvanötödöt, és lejár az igazgatói kinevezésem. Ezen nehezen tudom magam elképzelni a könyvtár nélkül.

– Amit elmond, ahogy dolgozik, abból az derül ki, hogy teljes erőbedobással végzi a munkáját?

– Az évek természetesen mindenki felett mennek. Más habitusom volt huszonévesen, mint ma, de a könyvtár iránti szeretetem nem csökkent, sőt: sokkal jobb és elmélyültebb.

– Ha éppen nem olvas, mivel tölti a szabadidejét?

– Szeretek aktív részese lenni a kulturális életnek. Ahhoz képest, hogy kisváros vagyunk, úgy gondolom, mindenki teszi a dolgát. Van egy komoly hetilapunk, televízióink; műsorait élvezettel szoktam nézni. Szeretem Halas zenei és színházi rendezvényeit.

– Az utóbbi időben moziba járunk kevesebbet, mint régebben. Lehet, hogy ennek kényelmi okai is vannak, de az tény, hogy a filmgyártás másként alakul, mint az én fiatalokoromban. Annak idején például elképzelhetetlen volt, hogy egy Jancsó-Fábry- vagy Szabó István-filmet ne nézzek meg. Tagja vagyok a Városvédő és Városzépítő Egyesületnek, a Múzeum Baráti Körnek. Érdekel az intézmény tevékenysége, és nem csak azért, mert szintén közgyűjtemény gondoz.

– Tehát sűrűn forog a városban a közművelődés minden területén.

– Igen, ezt határozottan mondhatom.

Pál László

Halasi Tükör 2007. június 20.